

МАЛИЙ ТА СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЧИННИК НІВЕЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ РОЗБІЖНОСТЕЙ

Жовніренко П.

к.т.н., доцент

Київський Університет Права НАН України

Малий та середній бізнес є достатньо чисельною і значимою категорією населення, яка рівномірно представлена в усіх регіонах України і яку об'єднують однакові інтереси, один спосіб життя, ідентичні ціннісні орієнтири. Ці фактори за умови вмілого використання з боку держави можуть стати вагомим чинником політичної консолідації українського суспільства.

Актуальність дослідження. У сучасних умовах, коли Україна на офіційному рівні чітко визначає своїм зовнішньополітичним пріоритетом європейську інтеграцію, науково-практичного значення набуває всебічне вивчення та узагальнення причин "євророзламу" України, розробка рекомендацій з його нейтралізації з кінцевою метою створення надійних підвалин забезпечення безпеки держави і суспільства, їх ефективного і всебічного розвитку. Одним з факторів, роль якого у стиранні міжрегіональних розбіжностей дотепер недостатньо висвітлена у науковій літературі є малий та середній бізнес, який, на думку автора, може відіграти значно більшу роль у процесах консолідації української нації.

Мета дослідження полягає у вивченні характеру та проблем стосунків між державою та малим і середнім підприємництвом, рушійних сил та впливу процесів їх взаємодії на нівелювання міжрегіональних ціннісних розбіжностей серед населення, спроба більш повно використати потенціал МСБ у національних інтересах.

Теоретико-методологічна база дослідження. До проблеми вивчення територіальних розбіжностей у суспільній свідомості та впливу на неї соціальних, економічних та політичних чинників періодично звертаються науковці та журналісти. Цю тему – особливо її другу частину - не можна назвати широко дослідженою в наукових колах, хоча вона останніми роками стала досить популярною у засобах масової інформації. Зокрема, їй присвятили свої публікації такі автори як О.Шепеленко, С.Римаренко, О.Токарчук, М.Шаповаленко. В їхніх роботах достатньо детально розглядаються різні аспекти регіональних розбіжностей, їх коріння, джерела живлення та наслідки. У той же час не дослідженою, а отже і невирішеною частиною проблеми залишаються впливи на соціально-політичний стан суспільства такої достатньо чисельної і рівно представлені в усіх регіонах України категорії як малий та середній бізнес. Деякі спостереження, висновки і пропозиції саме такого спрямування і розглядаються у цій статті.

Виклад статті. З розвалом СРСР планова економіка поступилася місцем ринковій. Мільйони громадян, які ще відносно недавно працювали в проектних та науково-дослідних інститутах, на підприємствах, служили в армії, вчителювали змушені були перекваліфіковуватися, міняти звичний спосіб життя. Не знайшовши можливості працювати за спеціальністю, вони поклали в шухлядки дипломи і взялися працювати хто ким міг: водієм, «човником», реалізатором, ремонтником, вантажником, ремісником, шевцем. Так народилося мале та середнє підприємництво, в якому зараз за офіційними даними зайняті близько 3 мільйонів громадян, що матеріально забезпечують або підтримують близько 11 млн членів своїх сімей та родичів.

Ім це поки що вдається, але проблеми й небезпеки з боку мереж гіпермаркетів, надвеликого бізнесу та корумпованих чиновників все більше згущуються. Для перших двох малі та середні підприємці — конкуренти, для третіх — об'єкти корупційного тиску. Перші в основному діють методом «пряника», другі й треті — консолідованого «батога». Власники торгівельних мереж пропонують, здавалося б, логічні й прийнятні для усіх речі: на місці архаїчних ринків поставити сучасні супермаркети, де продавцями, консультантами й касирами будуть теперішні ринковики. Таксистам, ремонтникам, ремісникам тощо пропонується перейти на роботу до великих приватних або «комунальних» компаній. Проте така «новація» — якщо навіть не враховувати, що в нових умовах робоче місце знайдеться далеко не для всіх — призведе до трансформації вільних трударів у найманих працівників, робота й доля яких стануть залежними не від їх активності, а виключно від волі хазяїна.

Фактично йдеться про намір здійснити нову «колективізацію» — вже не на селі, а у місті, хоч і новими методами, але зі старими наслідками.

Влітку 2009 року успішно було апробоване закриття цілого напрямку малого підприємництва. В якості піддослідного об'єкту був обраний найбільш незахищений перед громадською думкою і далеко не безгрішний ігровий бізнес. Операція була проведена успішно: спочатку потужний PR, який створив атмосферу громадської нетерпимості до десятків тисяч працівників, потім — прийняття закону, що перетворив їх на безробітних [1].

2010 рік пройшов під знаком першого відкритого протистояння надвеликого бізнесу (НВБ) з малим та середнім (МСБ) внаслідок намагання уряду протягти свій варіант податкового кодексу і

тим самим законодавчо закріпити непропорційне наповнення бюджету за рахунок невеликого підприємництва. Уперше в історії України невеликі підприємці спромоглися на організований та масовий протест і якщо й не зупинили, то уповільнили олігархічний «коток» [2]. При цьому "підприємницький Майдан" став не поодиноким акцією, а лише початком самоорганізованого процесу, що розвивається. Підприємці врахували й виправили три головних недоліки «Майдану-2004» — його неструктурованість, законцентрованість на одній особі і регіональну детермінованість.

МСБ інтенсивно організовується і диверсифікує свою діяльність. Асамблея громадських організацій малого та середнього бізнесу — організатор "підприємницького Майдану" — основою своєї структури прийняла багатолідерність. За рік в організації змінилося п'ять голів — і не тому, що хтось не виправдав сподівань, а тому, що постійна ротація керівників є обов'язковою процедурою. Ще одним "стовпом" Асамблеї є її позарегіональність, що підтверджується переліком п'ятірки регіонів, чії представники по черговою головували в об'єднанні: Хмельницький, Луганськ, Львів, Київ, Вінниця. Асамблея уклала Меморандум про партнерство із всеукраїнськими організаціями ветеранів, офіцерів, профспілками, молодіжними рухами, правозахисними об'єднаннями, що не могло не вплинути на очевидне сповільнення прийняття пенсійної, житлово-комунальної, земельної та інших «реформ». Уже кілька місяців Асамблеєю розбудовується загальнонаціональна мережа самозахисту «Вільний простір», учасники якої - підприємці Чернігова, Луганська, Хмельницького, багатьох інших міст - виключно на основі Конституції об'єднують зусилля в боротьбі з корупціонерами з контролюючих органів і у протидії всьому тому, що ініціюється виконавчою владою без консультацій з підприємцем, без урахування його інтересів, тобто всьому тому, що підприємець просто не мприймає.

А не сприймає він, як показали мітинги у Києві та регіонах, заяви та петиції, багато чого [3]. Наприклад, те, що через надмірні ставки податків і зборів новий Податковий кодекс практично унеможливує товарне виробництво, що «реформування» ЖКГ полягає лише у зростанні цін на газ і квартплату, а «пенсійна реформа» — передусім у підвищенні пенсійного віку. Підприємець не розуміє, чому труднощі реформ обходять чиновників і НВБ, але перекладаються на людей середнього і низького достатку.

Ці несприйняття і нерозуміння чітко проявляється в настроях громадян. Дослідження, проведене Київським міжнародним інститутом соціології, показало, що якщо в середині 2010 року більшість українців ставилися до політики влади позитивно, то з лютого 2011-го це ставлення стало переважно негативним. Порівняно з червнем минулого року поширеність позитивних оцінок діяльності влади серед громадян України скоротилася із 48% до 14%, а негативних — зросла від 21% до 53% [4]. Лише за два місяці — з лютого до квітня поточного року підтримка Партії регіонів, як свідчать результати опитування Центру Разумкова, впала на чверть — із 20,5% до 15,7%.

Міжнародні рейтингові показники України — щодо рівня корупції, свободи слова, демократичного розвитку, індексів економічної свободи, прав власності, конкурентоспроможності та інші останнім часом ще більше погіршилися. Відповідно зростає соціальна напруга. Як свідчать результати березневого 2011 р. дослідження, проведеного Інститутом Горшеніна, майже половина українців — 45,3% — готова виходити на вулиці та брати участь в акціях протесту.

При цьому Президент, зосередивши після конституційної реформи в своїх руках усю повноту влади, став фактично заручником відповідальності за все. У нього немає жодної непопулярної до нього гілки влади, на яку можна було б кивати, як це робив Ющенко в намаганні пояснити причини своєї неефективності. Для того, щоб переламати ситуацію і покращити свій рейтинг, В.Януковичу потрібен результат — позитивний і для держави, і для суспільства. Ті, хто був до нього і зараз поруч із ним, створили настільки вигідний стартовий майданчик із негативу, що будь-який конструктив з його боку в напрямку підтримки мільйонів самозайнятих громадян, забезпечення їх прав і у першу чергу права на працю — може бути оцінений швидко і належним чином.

Для цього В.Януковичу треба зробити назрілу річ: підтримати МСБ, віддалити від влади НВБ і змусити його платити справедливі податки. Є об'єктивні підстави для такого кроку. Після інавгурації інтереси Віктора Федоровича - вже як Президента – об'єктивно почали розходитися з інтересами надвеликого бізнесу. Егоїзм НВБ, його налаштованість тільки на власний прибуток, офшорне відсторонення від наповнення бюджету, соціальна індиферентність значно знижують - якщо не унеможливають - перспективи виконання В.Януковичем своїх передвибірних обіцянок, що, в свою чергу, зменшує його популярність і перспективи переобрання. Соціологічне дослідження Інституту Горшеніна показало, що президентський рейтинг зменшився за дев'ять місяців майже вдвічі: із 46,9% у травні 2010 року до 25,8% у лютому 2011 року.

У той же час, на відміну від НВБ, цілі й діяльність МСБ цілком відповідають національним інтересам. Скажімо, якщо на прибутки олігархів, чії метал, добрива, електроенергія та інші ресурси в основному продаються за кордон, добробут населення практично не впливає ніяк, то малим підприємцям, які продають продукцію та послуги в Україні, покращення добробуту громадянина — це його більша купівельна спроможність і вищі прибутки для продавця. Мільйони зайнятих в МСБ українців, на відміну від представників НВБ, бачать майбутнє своє і своїх сімей лише в Україні.

В.Януковичу сьогодні, коли він відповідальний за все, конче потрібно якщо не побороти, то хоча б приборкати корупцію. І тут опора на МСБ буде цілком виправданою і єдино ефективною — бо він не тільки життєво зацікавлений у ліквідації поборів різних «контролерів», а й, як показано вище, готовий за це боротися.

Після Майдану-2 В.Янукович прислухався до деяких вимог протестувальників, що були спрямовані на встановлення справедливого розподілу відповідальності між НВБ, МСБ та владою за наповнення бюджету і його використання: скорочення кількості міністерств і ліквідація ножиць між максимальною та мінімальною пенсіями. Проте поки що непочутими залишилися інші вимоги: «Переведіть свої компанії, зареєстровані на Кіпрі, Віргінських островах та в інших офшорах, в Україну, сплачуйте податки тут. Відмовтесь від псевдорозбивки своїх мегамаркетів та інших великих підприємств на дрібні СПД. Зробіть прозорим для виборця фінансування партій та виборчих кампаній, оформіть в політичних партіях легально працівників та агітаторів, здійснюйте фінансування лише безготівково з рахунків партій та виборчих фондів. Відмовтесь від державних маєтків, дач, резиденцій, дорогих службових авто, спецготелів та санаторіїв, продайте їх на відкритому аукціоні, чим суттєво поповните бюджет. Відмовтесь від спроб зарегулювати й тим самим загнати в тінь малий і середній бізнес» [5].

Для Президента настав час почути ці вимоги й піти назустріч малим та середнім підприємцям.

Звісно, і МСБ має подолати свою частину шляху. Адже він за нинішніх обставин також життєво зацікавлений у співпраці з Президентом. Попри свою чисельність, мотивованість та організованість, він поки що не має інших дієвих важелів впливу на владу, механізмів реалізації своїх вимог, аніж акції протесту. Рівновіддаленість від усіх партій, відсутність власної політичної сили, крім позитивів, означає також відсутність того, хто відстоює його інтереси у владі й закладає їх у законодавство. В цих умовах найкращим рішенням було б спробувати зробити своїм лобістом Президента — як керівника держави і суб'єкта законодавчої ініціативи.

З викладеного вище може скластися враження, що така зміна пріоритетів Президентом не влаштує олігархів. Та коли вони заглянуть у найближчу перспективу, то легко зрозуміють стратегічну вигідність такого розвороту і для них, адже гроші люблять тишу, а інвестиції - відсутність соціальних потрясінь.

Поширеною є думка, що В.Янукович змушений виконувати всі забаганки НВБ, оскільки останній відвернеться від підтримки партії влади. Так, це реальна небезпека, але вона є такою, доки Президент опирається на ПР. Натомість зараз ця партія з його опори, якою вона була до виборів, перетворилася на гиру на ногах. По-перше, тому, що, як і інші парламентські партії, вона втрачає популярність. А по-друге, як партія влади — несе пряму відповідальність за вкрай непопулярні закони, дії та рішення. Тому логічним виходом для Президента було б весь баласт рішень, які диктувалися олігархами через Партію регіонів, повернути їй назад.

Іншим, крім ПР, «китом», на який спирається В.Янукович, прийнято вважати східну частину країни. Це відповідало дійсності ще рік-півтора тому. Але зараз ситуація кардинально змінилася. Як свідчать результати опитування, проведеного вже згадуваним Київським міжнародним інститутом соціології, кількість людей у східних областях, які позитивно оцінюють політику Президента, з червня 2010 по лютий 2011р. скоротилася із 70% до 17%, тобто більше, ніж учетверо.

З іншого боку, влітку минулого року, у розпал кампанії з прийняття урядового варіанту ПК, за результатами всеукраїнського опитування проти цього проекту висловилися 64% опитаних і на сході, і на заході, 62% — на півдні й у центрі. Вперше за часи незалежності соціологи побачили таку нечувану до того єдність настроїв населення на всій території України.

Очевидно, що за таких умов подальша орієнтація Януковича на регіональну і партійну визначеність втрачає будь-який сенс. Логічним, вчасним і доцільним є його позиціонування в ролі не лідера однієї з партій або регіону, а Президента всієї країни. МСБ показав свою рівновіддаленість від усіх політичних партій. Таким в ідеалі має бути й В.Янукович — згідно з Конституцією, він є Президентом усієї України. Тепер де-юре має перетворитися на де-факто. А для цього керівникові держави просто необхідно дистанціюватися від однієї партії та регіону і зробити ставку на тих, хто настільки ж рівновіддалений від партій, наскільки й рівнопредставлений в усіх регіонах, — малих та середніх підприємців.

Висновки. Малий та середній бізнес є достатньо чисельною і значимою категорією населення, яка рівномірно представлена в усіх регіонах України і яку об'єднують не лише однакові інтереси, один спосіб життя, а й ідентичні ціннісні орієнтири. Ці фактори за умови вмілого використання з боку держави можуть стати вагомим чинником політичної консолідації українського суспільства.

Література:

1. Закон України "Про заборону грального бізнесу в Україні", Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009 - N 38, ст.536
2. Жовніренко П.Г. Шанс для країни. І для Януковича // День -2011. - №89. - с.1
3. <http://asambleya.org>

4. <http://www.kiis.com.ua/ua/news/view-48.html>

5. Виступ народного депутата України І.Зайця у Сесійній залі Верховної Ради України 24 вересня 2010 року www.rada.gov.ua/zakon/skl6/7session/STENOGR/DOC/11.doc